

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՍՈՎՍԷՍ ՔԵՐԴՈՂ ԵՒ ՓԻԼՈՆ

Պիտոյից Գրքին վերջը յորդորական խրատարանութիւն մը կայ՝ գիրքը յօրինող Մովսէս Քերդողին կողմէ ուղղուած իր աշակերտին թէ ողորոսի։ Այս Մովսէս Քերդողը յաճախ նոյնացուած է պատմահայր կամ քերթողահայր Խորենացի Մովսէսին հետ։ Մենք այդ նոյնացման դէմ բաւական զօրաւոր հիմ մը կը նկատենք Քերդողին մօտ տեսնուող լեզուական երևոյթ մը որ օտար է Խորենացիին։ Ակնարկուած լեզուական այդ երևոյթն է երրորդ դէմքի համար իգական սէ և նէ գերանուններու գործածութիւնը Պիտոյից Գրքին մէջ։ այսպէս,

1. — Գիրք Ը. օրինակ ա. — «Եւ այնու զսէ դրդուեալ, սովաւ և ես սայթաքեալ անկանեով ի վայր ի հիմանէ հաստատուն խորհրդոյ՝ ի պատուիրանազանց կամակորութիւն» (Տպ. 1865, էջ 513)։

2. — Գիրք Գ. օրինակ ա. — «Եւ մանաւանդ ևս որ զնէովրայս՝ ամենեւին անհաւատալի զրուցեալ պատմէ ճառ, ասելն զնէ՝ կին Տանտալեայ» (էջ 375)։

3. — Գիրք Գ. օրինակ բ. — «Եւ այնպէս յանգէտս ասէ աղէկարծումն ժամանակի՝ մերկ զնէ իւրումն մարտակցին ցուցանէր Գիւգեայ։ Ընդ որ յետոյ զգացեալ զառականս կնոջն առնել իմն զրուցի՝ զայրանայր ցամամբ, և խորհուրդ ընդ տեսողին ունելով, հրաման տայր բայ նմին՝ զի թէ ոչ զկանտուղէսն սպանցէ զայրն ներա, ինքն արով վախճանեսցի» (էջ 377)։

Այժմ կ'արժէ հարցնել թէ այս երևոյթը, իգական գերանունին գործածութիւնը, գոյութիւն ունի՞ հայերէն լեզուով ուրիշ հին գրուածքներու մէջ։ Պատասխանը դրական է։ Սէ իգական գերանունը գործածուած է Փիլոնի երկու գրութեանց հայերէն թարգմանութիւններուն մէջ։ Այսպէս,

Ա. — Յղ. Աստուածային Աւրինացն Այլարանութեան, Տպ. 1892,

1. — էջ 144. — «Վասն որոյ և յետ վախճանին տակաւին ես թնդալ և թոթալ ասեն զսէ, իրբե առաջին եղեալ և յետոյ ապականեալ»։

2. — էջ 145. — «Արդ զսէ և դէպ ուղիղ ասաց բոս զոյոյն աւգնական. քանզի արդարեւ ընտանի և բուն է սա աւգնական մտացն, իբր եղբայր և համարիւն»։

Բ. — Յղ. Վարուց Կենաց Տեսականի, կամ Հաստեայց, Տպ. 1892։

1. — էջ 6. — «Բանդի սէ, զմարմին բժշկէ միայն. իսկ այն և զանձինս հիւանդութեամբ ըմբռնեալս դժնդակաւ և դժուարաւ առ ի բժշկութիւն»։

2. — էջ 24. — «Բանդի սուրբ և անբիծ և յաւերժակոյս զսէ գիտնն»։

3. — էջ 26. — «Եւ սպասս պաշտաման կրեն ոչ ի ծառայից և յազախնաց, զագոյն ազատս, ստացուածս համարեալ ոչ ըստ ընութեան, քանզի սէ ազատս զամենեւին ծնաւ»։

Արդ, իգական գերանունի կիրարկութեան այս մասնայատուկ իրողութեան վրայ հիմնուելով, Պիտոյից Գիրքը յօրինող Մովսէս Քերդողին կ'ընծայենք Փիլոնի վերոյիշեալ երկու գրութեանց հայերէն թարգմանութիւնը։

Մեր այս վերագրումը՝ մասնակի նեցուկ մըն ալ կը զտնէ պարմանի բառով, որ կիրարկուած է Պիտոյից Գրքին և Հաստեայց ճառին մէջ։ այսպէս,

Գիրք Պիտոյից, էջ 580. — «Այս է նախադուռն կրթարանիս՝ և ասպարէզ ենթակայս իրի հռետարական հանդիսաւորաց, համանգամայն ուշեղագոյն պարմանեաց»։

Յղ. Հաստեայց, էջ 20. — «Եւ անցեալ կան առ նոսին այլք պարմանիք՝ առաջին տէգ մուրուացն արձակեալ»։

Շահեկան է նաև հետեւեալ հատուածը, որ սերտ աղերս կը ցուցնէ՝ Փիլոնի մօտ գտնուող նման գրուագի մը հետ։

Գիրք Պիտոյից, էջ 537. — «Յայնժամ որպէս յորդորական իմն զուարթութեամբ քաջալերեալք լինէին արք և կանայք, և ի միասին տօնելով ընծայէին Աստուծոյ ըստ շնորհալից կրիցն հանել բարեբանութիւն և ձայն ցնծութեան։ Եւ զնոյնս նուագաւոր երգ և երաժշտական զուգա-

բարբառ հնչմամբք պարաւորակք եղեալ՝ յերկուս բաժանէին դասս. որոց առաջնորդեալ հաւէր արանցն՝ մեծն ի մարգարէս Մովսէս, և կանանցն՝ նորին համարին նուագերգողն Մարիամ: Եւ այնպիսաբար յամենեցունց առաքելով հրեշտականման ուրախալից պարաւորութիւն համբառնալով զձեռս յերկինս, և գոհանալով ի շնորհողէն յաղթութեան բաղաձայնականն հեշտալուր բանիւքս:

Յդ. Հետեանայ, էջ 31. — Եւ աստուածազգեստք եղեալ արք և կանայք մի պար եղեալք՝ զգոհացողական աւրհնութիւն ի փրկիչն Աստուած երգէին: Եւ առաջնորդէր արանցն Մովսէս մարգարէ, և կանանցն Մարիամ մարգարէ: Սոցա յաւէտ նմանութիւն արարեալ պաշտանէիցս այսոցիկ պար, նուագաւք զաւգանչմամբք և զուգարարառովք, առ ծանր հնչիւն արանցն, կանանցն սուրն խառնեալ, յարմարական և նուագաւոր բաղաձայնութիւն կատարէր, և արդարեւ՝ հրաշքական. քանզի ամենարարի էին միտք, ամենարարի բարբառքն, և նազելի և պարկեշտ պարաւորակքն:

Այժմ նկատի պէտք է առնենք քերականական ուրիշ երևոյթ մը, որ աչքի կը զարնէ փիլոսոփի գործերուն հայերէն թարգմանութիւններէն ոմանց մէջ. այդ է ե գրին իրրե նեցուկ գործածութիւնը բայերու անցեալ կատարեալ եզակի երրորդ դէմքին առջև, անոնց մէկէ աւելի վանկեր ունեցած պարագային ալ, ինչպէս էգնաց, էգիտաց, էկորոյս:

Այս կարգի բայական ձևերէն կրնանք մտանշել հետեւեալները.

Ա. — Յդ. Աստուածային Աւրինացն Այլարանութեան, էջ 170. — Եւ այլ ցրուեալ և քայքայեալ միտքս կամ ախտիւ հարեալ՝ էանց և էգնաց ընդդէմսն:

Բ. — Կեանք իմաստնոց, Տպ. 1892:

1. — էջ 52. — Եւ մաքուր ճաճանչ լուսոյ փոխանակ խորին խաւորին տեսանել սկսեալ՝ էանց էգնաց զհոտ ճառագայթին, և ետես և էգիտաց և էհաս զոր յառաջագոյն ոչ էր տեսեալ:

2. — էջ 54. — Եւ վասն զի էանց էգնաց և փոխեցաւ:

3. — էջ 93. — Երանդի և ոչ զմի ոք

ոչ որք էին ընդ նմա էկորոյս, հիացեալ ընդ մեծութիւն գործոյնս:

4. — էջ 95. — Եւ ասն զի ետես և էգիտաց զաւգնական զմարտակիցսն և ըզսիրելիս յառաջ սակաւմի հիւանդացեալսն:

Արդ, հիմ ունենալով լեզուական այս երևոյթը վերոյիշեալ երկու գրութեանց մէջ, Կեանք իմաստնոց երկին հայերէն թարգմանութիւնն ալ կարելի կը գտնենք ընծայել Մովսէս Քերդողին:

Մովսէս Քերդողին վերագրելի վերոյիշեալ երեք թարգմանութիւններուն վրայ կրնայ աւելցուիլ չորրորդ մըն ալ, ահա թէ ինչպէս: Պիտոյից Գիրքին մէջ (Չ. տ. էջ 446) կը հանդիպինք հետեւեալ նախադասութեան. «որ յոյժ դժոխսեալ տղո՛ւ եւ դագ բանիւր մարէր»: Արդ, ընդգծեալ հազուադէպ ասութիւնը կը տեսնենք նաև փիլոսոփի ԷԱռանց Պատրաստութեան ի Սամփոսովն ճառին մէջ (Տպ. 1826, էջ 549), այսպէս. «Արդ իբր այսպէս ի վեր զնա կախեաց, և ելոյժ զնա, պատիր՝ տղո՛ւ եւ դոգ բանիւր»:

Ուրեմն վերագրեալ լեզուական և քերականական տուեալներուն վրայ յենլով Մովսէս Քերդողը կը տարբերենք Մովսէս Խորենացիէն, և առաջինին կ'ընծայենք փիլոսոփի երկերէն չորսին, —

Ա. — Յաղագս Աստուածային Աւրինացն Այլարանութեան,

Բ. — Յաղագս Վարուց Կենաց Տեսականի, կամ Հետեանայ,

Գ. — Կեանք իմաստնոց, և

Դ. — Առանց պատրաստութեան ի Սամփոսովն — հայերէն թարգմանութիւնը:

Յաւելուածաբար կ'արժէ նշել որ լեզուական վերագրեալ ձևերը — սէ, նէ, նէրա — ինչպէս և շատ ուրիշներ, օր. նհատ, նոջա, ետարին, ետաց, մէնածին, եայլն, կը գտնուին Տիմոթէոս Կուզի Հակածառութեան հայերէն թարգմանութեան մէջ: Սակայն փիլոսոփի խնդրոյ առարկայ գործերուն թարգմանութեան լեզուէն այնքան հեռու է Հակածառութեան հայերէնը, որ շատ դժուար է միեւնոյն թարգմանչի գործ նկատելն: Վերջինին թարգմանիչը նոյնիսկ հայ չի թուիր ըլլալ, այլ օտար մը՝ միաբնակ դուստնութեամբ:

Ն. ԱՐՔ. ԵՈՎԱԿԱՆ